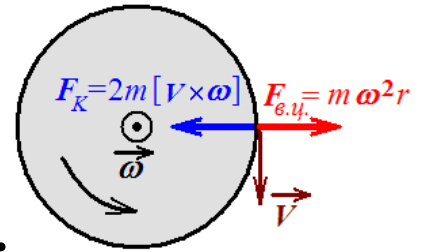

Механіка

Задачі семінарів для 1 курсу.

Теми: Динаміка обертального руху.
Моменти інерції складних тіл.

Задача 1

При обертанні колеса його кутове прискорення β змінювалось за законом $\beta = A - B \cdot \omega$, де A і B - константи. Чому дорівнюватиме кутова швидкість колеса через τ секунд після деякого моменту часу, коли його кутова швидкість дорівнювала ω_0 ?

Розв'язок

$$\beta = \frac{d\omega}{dt}, \Rightarrow \frac{d\omega}{dt} = A - B \cdot \omega, \Rightarrow \int_{\omega_0}^{\omega} \frac{d\omega}{A - B \cdot \omega} = \int_0^{\tau} dt \Rightarrow$$

$$-\frac{1}{B} \cdot \ln(A - B \cdot \omega) \Big|_{\omega_0}^{\omega} = \tau \Rightarrow \ln \frac{A - B \cdot \omega_0}{A - B \cdot \omega} = B \cdot \tau \Rightarrow$$

$$A - B \cdot \omega = (A - B \cdot \omega_0) \cdot e^{-B \cdot \tau} \Rightarrow A - B \cdot \omega = (A - B \cdot \omega_0) \cdot e^{-B \cdot \tau}$$

$$\Rightarrow \omega = \frac{A - (A - B \cdot \omega_0) \cdot e^{-B \cdot \tau}}{B}.$$

Задача 2.

Тверде тіло обертається навколо нерухомої осі так, що його кутова швидкість залежить від кута повороту φ за законом $\omega = \omega_0 - \alpha \varphi$, де ω і α - додатні константи. В момент часу $t=0$ кут $\varphi=0$. Знайдіть залежність від часу: а) кута повороту; б) кутової швидкості.

Розв'язок.

За означенням кутова швидкість обертання

$$\omega = \frac{d\varphi}{dt} \quad (1)$$

і, тому, залежність кута повороту тіла φ визначиться з диференціального рівняння:

$$\frac{d\varphi}{dt} = \omega_0 - \alpha\varphi, \quad (2)$$

яке, з метою рознесення змінних інтегрування, перепишемо у вигляді:

$$\frac{d\varphi}{\omega_0 - \alpha\varphi} = dt \quad (3)$$

і далі проінтегруємо ліву і праву частини цього рівняння (ліву - по куту φ в межах від 0 до деякого довільного значення цього кута, тобто позначивши верхню межу просто як φ , а праву частину рівняння проінтегруємо по часу t в межах від 0 до t - відповідно деякого довільного значення часу), в результаті одержуємо:

$$-\frac{\ln(\omega_0 - \alpha\varphi)}{\alpha} = t + C, \text{ або } \varphi = \frac{\omega_0 - e^{-\alpha(t+C)}}{\alpha}, \quad (4)$$

де C - константа інтегрування. Оскільки при $t = 0$ кут $\varphi = 0$, то

$$e^{-\alpha C} = \omega_0 \Rightarrow C = -\ln \omega_0 / \alpha, \quad (5)$$

і отже, шукана залежність кута повороту тіла φ від часу t матиме вигляд:

$$\varphi = \frac{\omega_0}{\alpha} \cdot (1 - e^{-\alpha t}). \quad (6)$$

Можна взяти також і визначений інтеграл від виразу (3):

$$\begin{aligned} \int_0^\varphi \frac{d\varphi}{\omega_0 - \alpha\varphi} &= \int_0^t dt \Rightarrow \ln \frac{\omega_0 - \alpha\varphi}{\omega_0} = -\alpha t \Rightarrow \frac{\omega_0 - \alpha\varphi}{\omega_0} = e^{-\alpha t} \Rightarrow \\ \Rightarrow \varphi &= \frac{\omega_0}{\alpha} \cdot (1 - e^{-\alpha t}), \end{aligned}$$
 - і отримати той же самий вираз (6) для кута φ .

Залежність кутової швидкості ω від часу t визначається диференціюванням останнього виразу:

$$\omega = \frac{d\varphi}{dt} = \omega_0 \cdot e^{-\alpha t}$$

Відповідь: а) $\varphi = \frac{\omega_0}{\alpha} \cdot (1 - e^{-\alpha t})$; б) $\omega = \omega_0 \cdot e^{-\alpha t}$.

Задача 3

За який час тіло, що рухалось в координатній системі X, Y від початку координат зі швидкістю $\vec{V} = V_x \cdot \vec{i} + V_y \cdot \vec{j}$, де $V_x=3$, $V_y=10 \cdot t$ (в м/с), досягне точки з координатами, що співвідносяться як $Y=5 \cdot X$.

Розв'язок

Радіус-вектор тіла в координатній системі X, Y визначиться інтегруванням відповідних координат вектора швидкості:
 $\vec{r} = 3t \cdot \vec{i} + 5t^2 \cdot \vec{j}$.

Координати вектора $\vec{r}$: $X=3t$, $Y=5t^2$. Прирівнюючи ці координати у співвідношенні $5t^2=5 \cdot 3t$, знаходимо момент часу t , що задовольняє рівнянню співвідношення координат: $t=3$ с.

Задача 4 (1.39 Продов).

Точка рухається по дузі кола радіуса R . Її швидкість залежить від пройденого шляху s за законом $V=A \cdot \sqrt{s}$, де A - стала. Знайдіть кут між вектором повного прискорення $\mathbf{a}$ і вектором швидкості V в залежності від s .

Розв'язок.

Очевидно, що для того, щоб знайти прискорення, треба мати залежність швидкості від часу (щоб її можна було проінтегрувати). Тоді рівняння з умови можна записати як:

$$V = \frac{ds}{dt} = A \cdot \sqrt{s} \quad (1)$$

і далі, рознесши змінні s і t по різні боки рівняння: $\frac{ds}{\sqrt{s}} = A \cdot dt$, проінтегрувати його, записавши невизначений інтеграл, оскільки нас цікавить лише функціональна залежність $s(t)$ при нульових початкових умовах:

$$\int \frac{ds}{\sqrt{s}} = \int A \cdot dt,$$

звідки після інтегрування отримаємо (сталу інтегрування відкидаємо):

$$2 \cdot \sqrt{s} = A \cdot t. \quad (2a)$$

Звідси, маючи вже залежність $s(t)$: $s = \frac{A^2 \cdot t^2}{4}, \quad (2б)$

можна визначити залежність $V(t)$, а далі і $a(t)$.

$V(t)$ простіше визначити підстановкою значення s з рівняння (2) в (1):

$$V = \frac{A^2 \cdot t}{2}, \quad (3)$$

хоч той самий результат можна було б отримати і з похідної $s'(t)$ із виразу (2б).

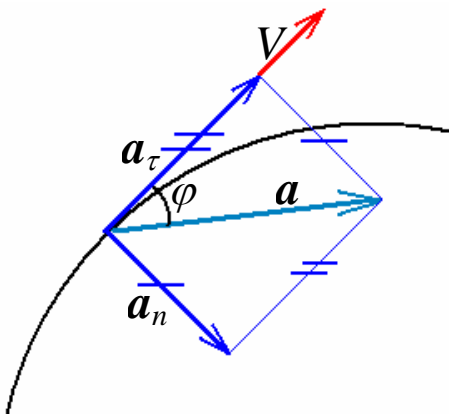
Далі визначаємо прискорення. Його тангенціальна складова, як відомо, є похідною по часу від тангенціальної (дотичної або лінійної) швидкості руху точки по колу:

$$a_\tau = \frac{dV}{dt} = \frac{A^2}{2}, \quad (4)$$

а нормальна (тобто перпендикулярна або доцентрова) складова:

$$a_n = \frac{V^2}{R} = \frac{A^4 \cdot t^2}{4 \cdot R}. \quad (5)$$

Маючи значення обох складових прискорення, можна визначити модуль повного прискорення, або одразу кут між вектором повного прискорення $\mathbf{a}$ і тангенціальною його складовою $\mathbf{a}_\tau$, маючи на увазі, що тангенціальні складові лінійної швидкості V і прискорення $\mathbf{a}_\tau$ паралельні, а довжина відрізка, що з'єднує кінці векторів $\mathbf{a}$ та $\mathbf{a}_\tau$ дорівнює $\mathbf{a}_n$:

$$\operatorname{tg} \varphi = \frac{|a_n|}{|a_\tau|} = \frac{\frac{A^4 \cdot t^2}{4 \cdot R}}{\frac{A^2}{2}} = \frac{A^2 \cdot t^2}{2 \cdot R}. \quad (6)$$

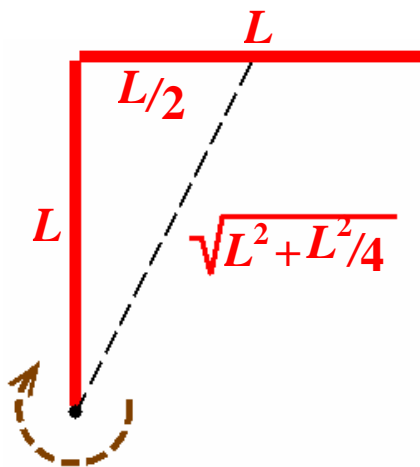
Таким чином, отримано залежність $\varphi(t)$. Для отримання залежності $\varphi(s)$ достатньо підставити у вираз (6) залежність часу t від пройденого шляху s із співвідношення (2a):

$$t = \frac{2 \cdot \sqrt{s}}{A}; \quad \text{і після його підстановки}$$

отримати остаточну відповідь: $\operatorname{tg} \varphi = \frac{A^2 \cdot 4 \cdot s}{2 \cdot R \cdot A^2} = \frac{2s}{R}$, або $\varphi = \operatorname{arctg} \frac{2s}{R}$.

ВИЗНАЧЕННЯ МОМЕНТІВ ІНЕРЦІЇ ТІЛ

Задача 1

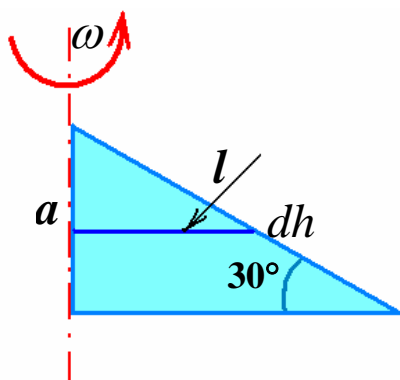
Визначіть момент інерції конструкції з двох однакових тонких стержнів довжинами 1 м і масами 1 кг кожний, скріплених кінцями під кутом 90° , відносно осі, що торкається кінця одного зі стержнів і перпендикулярна до площини, в якій ці стержні знаходяться.

Розв'язок

Результуючий момент інерції визначиться як сума моментів двох стержнів (момент другого визначається за теоремою Штейнера):

$$J = J_1 + J_2 = mL^2/3 + [mL^2/12 + m \cdot (L^2 + L^2/4)] = \frac{5mL^2}{3}.$$

Задача 2

Визначити момент інерції тонкого флюгера масою M , що представляє собою суцільний однорідний прямокутний трикутник, одна сторона (катет) якого розміром a є віссю обертання, а кут між двома іншими сторонами дорівнює 30° (рис.).

Розв'язок

Момент інерції однієї елементарної тонкої смужки, перпендикулярної до осі:

$$dJ = dM \cdot \frac{l^2}{3};$$

Маса цієї смужки dM , віднесена до повної маси M трикутника (флюгера) -

$$\frac{dM}{M} = \frac{l \cdot dh \cdot 2}{a^2 \cdot \sqrt{3}}.$$

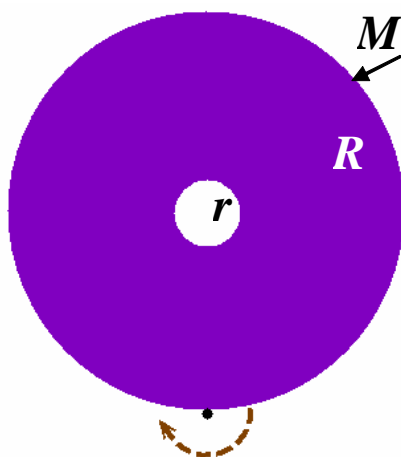
Зв'язок між довжиною вибраного відрізка l і висотою h (відстані від кута трикутника до початку вибраного відрізка) лінійний: $l = \sqrt{3} \cdot h$, оскільки нижня сторона (основа) трикутника дорівнює $\sqrt{3} \cdot a$ (по теоремі Піфагора або як tg кута в 30°); підставляємо $l = \sqrt{3} \cdot h$ в рівняння для dM і зводимо вираз для елементарного моменту інерції до диф. рівняння з однією змінною h в правій його частині: $dJ = M \frac{h^3 \cdot dh}{2 \cdot a^2}$, і після інтегрування

правої частини по h від 0 до a : $J = \frac{Ma^2}{2}$.

Задача 4а

Визначіть момент інерції міні CD-диска масою $M = 7$ г, зовнішнім

діаметром $2R = 8$ см та внутрішнім отвором діаметром $2r = 1,5$ см відносно осі, що проходить через центр мас перпендикулярно до його площини.

Розв'язок (початок)

$$J = \frac{M_0 R^2}{2} - \frac{m r^2}{2}; \text{ де } M_0 - \text{ маса суцільного}$$

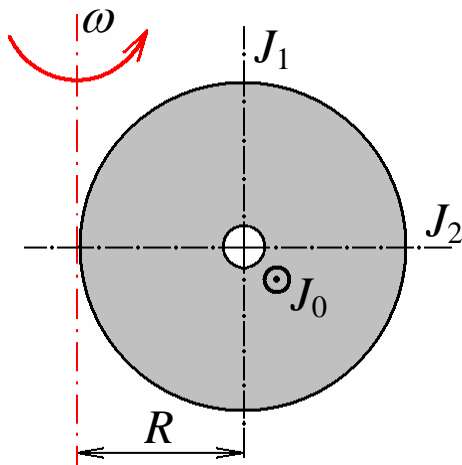
диска (немов би він не мав отвору); m – маса диска, що мав би розміри отвору.

$$M = M_0 - m; \quad M_0/m = R^2/r^2.$$

Задача 46 (продовження попередньої)

Визначіть момент інерції суцільного однорідного тонкого круга (CD-диска) масою $M_D = 15,7$ г із зовнішнім діаметром $D = 120$ мм та отвором всередині (внутрішній діаметр отвору $d = 15$ мм) відносно осі обертання, що лежить в площині диска, торкаючись його края (рис.).

Розв'язок

Як відомо, для плоскої фігури (всі 3 осі проходять через центр мас): $J_1 + J_2 = J_0$.

Оскільки $J_1 = J_2 = J_0/2$, а для суцільного диска $J_0 = MR^2/2$, то, відповідно

$$J_1 = J_2 = MR^2/4 = MD^2/16.$$

Визначити моменти інерції відносно осі обертання ω , що торкається края (позначена червоним), можна за теоремою Штейнера окремо для суцільного диска – J_C (немов би він був суцільним) і внутрішнього (порожнини) J_{Bn} :

$$J_C = MR^2/4 + MR^2 = MD^2/16 + MD^2/4 = 5MD^2/16.$$

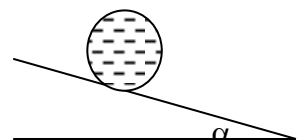
$$J_{Bn} = mr^2/4 + mR^2 = md^2/16 + mD^2/4 = m(d^2/16 + D^2/4).$$

Результуючий момент інерції визначиться як різниця цих двох моментів:

$J = J_C - J_{Bn}$, а маси внутрішньої частини і суцільної зовнішньої можна визначити з рівнянь: $m/M = d^2/D^2 = 1/64$, та $M - m = 15,7$ г, звідки $m = 15,7/63 \approx 0,25$ г, $M = 64m = 15,95$ г.

Задачі для домашньої (самостійної) роботи

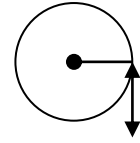
1. Визначіть прискорення, з яким циліндрична бочка масою M та радіусом R , що повністю заповнена рідиною з масою m , скочується без ковзання по похилій площині, яка утворює кут α з горизонтом. Тертям між стінками та рідиною можна знехтувати.

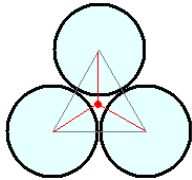
2. Людина стоїть на краю спочатку нерухомої платформи (горизонтальної каруселі), що може вільно (без тертя) обертатись та ловить рукою м'яч масою m , який летить зі швидкістю V горизонтально по дотичній до

платформи (каруселі) прямо в точку знаходження людини. Відстань від вертикальної осі обертання платформи до траєкторії м'яча - L .

Сумарний момент інерції людини та платформи I . Знайдіть кутову швидкість обертання платформи ω , якої вона набуде після того, як людина схопить м'яч.

3. Визначіть момент інерції фігури, утвореної трьома дисками (кожен масою $m=0,1$ кг і радіусом $r=0,1 \cdot N$ метрів, N - ваш порядковий номер у списку груп ЕІТМ та ЕФ), розташованими в одній площині торкаючись краями, відносно перпендикулярної до площин дисків осі, яка проходить через центр симетрії фігури (червона точка), утвореної дисками.

4. Тіло рухається прямолінійно зі швидкістю V , пропорційною пройденому шляху S : $V=0,1 \cdot N \cdot S$. В деякий відрахунковий момент часу $t_0=0$ його швидкість була $V_0=0,1 \cdot N$ (розмірність усіх величин в системі СІ!). З якою швидкістю рухатиметься це тіло через час $\Delta t=(4-0,1 \cdot N)$ секунд після початку відрахунку часу?

Прим. Фото розв'язаних задач у форматі jpg (або pdf), як і у попередніх завданнях, прохання надсилати на електронну пошту:

svpgmc8@gmail.com до наступного семінара у Понеділок 30.10.2023.